

Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap – en begreppsdiskussion

Disa Bergnehr*

Sektionen för lärarutbildning, Högskolan i Borås, och Avdelningen för socialt arbete, Jönköping University, Sverige

Sammanfattning

Denna artikel diskuterar hur begreppen barnperspektiv och barns perspektiv definieras i nordisk forskning, och hur barns aktörskap framkommer i dessa texter. Tillämpningen av närliggande begrepp, som barns röster, inflytande och kompetens, belyses också. Artikelns utgångspunkt är att barnet föds som aktör: Barn, liksom vuxna, påverkar ständigt andra, direkt genom sina handlingar och indirekt som kroppar som befinner sig i andras närvaro eller tanke. Barn, liksom vuxna, är kompetenta och handlingskraftiga likaväl som sårbara och beroende av sina relationer. Artikeln lyfter fram vikten av att studera barns påverkan på vuxna och samhället som ett betydelsefullt kunskapstillskott. Den visar att forskningstexter som definierar begreppen barnperspektiv och barns perspektiv ofta positionerar barn som passiva, och som helt beroende av vuxenvärldens tolkningar och förståelse. Barns aktörskap belyses i mindre grad. Artikeln ger förslaget att barns aktörskap analyseras som två delar: *barns inflytande* och *barns påverkan*. Barns inflytande används för att undersöka barns reella inflytande på beslut och handlingar i sociala situationer, och barns påverkan för att studera barns direkta och indirekta påverkan på andra och den värld som omger dem.

Nyckelord: *Barns påverkan; barns inflytande; barns kompetens; teori; nordisk forskning*

Abstract

Child Perspectives, Children's Perspectives and Agency - A Conceptual Discussion

The present article illuminates and discusses the concepts children's agency, child perspective, and children's perspectives. It argues that children's agency requires attention as an analytical concept when children's perspectives and child perspective are utilised. Agency is here defined as an ever-present characteristic in every human: The child influences her environment by her actions, by being a body, and by being connected to certain ideas/ideologies, and is as such a co-creator of social structures. Children, as well as adults, form in relationships to others, are competent and agentive as well as vulnerable and dependent on others. Failure to acknowledge agency when children's perspectives and child perspective are theorized risks positioning children as passive, while research that regards children's agency has potential to widen our understandings.

Keywords: *Children's influence; Children's competence; Childhood; Theory; Nordic research*

*Korrespondanse: Disa Bergnehr, epost: disa.bergnehr@hb.se, disa.bergnehr@ju.se

© 2019 Disa Bergnehr. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Disa Bergnehr. «Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap – en begreppsdiskussion» *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk, Special Issue: «Barneperspektiv»* Vol. 5, 2019, pp. 49–61. <http://dx.doi.org/10.23865/nupk.v5.1373>

Inledning

I Norden har barndomsforskning med syfte att undersöka barns liv, levnadsvillkor, handlande och erfarenheter vuxit sig stark från 1980-talet och framåt. Parallellt med ratificerandet av FN:s barnkonvention har begrepp som barnperspektiv, barns perspektiv, barns rättigheter och barns röster kommit att tillämpas i forskning likaväl som i den politiska retoriken. Det är vedertagna begrepp som ofta används utan att definieras, men det är också begrepp som inom forskningen varit föremål för diskussion och debatt. Föreliggande artikel diskuterar hur begreppen barnperspektiv och barns perspektiv, och närliggande begrepp som barns röster, inflytande och kompetens, definieras och tillämpas i nordisk forskning, och hur barns aktörskap framkommer i dessa texter. Eftersom forskningen i vissa fall knyter an till praktiska frågor berörs delvis också detta. De forskningstexter som hänvisas till i denna artikel ska ses som exempel på hur begreppen används. De är texter av nordiska, framför allt svenska, barn- och barndomsforskare, utvalda för att texternas huvudsakliga fokus är att diskutera begreppens innebörder och tillämpningar. Det är texter som publicerades 2003 i *Pedagogisk forskning* i ett specialnummer om barnperspektiv och barns perspektiv, och senare texter av delvis samma författare. Andra texter från nordiska forskare används också som exempel på diskussioner som förts kring närliggande begrepp. Mina argument för hur begreppet barns aktörskap kan tillämpas bygger i stort på den kanadensiska psykologen Leon Kuczynski, med kollegor, och deras social relational theory. Artikelns diskussion inleds med en presentation av denna teoretiska utgångspunkt.

Föreliggande artikel avser bidra med att belysa och problematisera begrepp som är av betydelse för studier om barn och barndom och för pedagogiska och socialvetenskapliga verksamheter. Det är ett grannlaga uppdrag, sett till den omfattande diskussion som pågår. Här görs inga anspråk på att ge en övergripande eller fullständig genomgång av det som tidigare gjorts eller av alla de resonemang som förs. Snarare är ambitionen att försöka bidra till reflektion genom att utifrån några få texter resonera kring vissa av de begrepp som vi använder för att förstå barn och deras liv.

Artikeln inleds med att presentera mina teoretiska utgångspunkter gällande begreppet aktörskap. Detta följs av avsnitt där definitioner av begreppen *barnperspektiv* och *barns perspektiv* undersöks. Här belyses också närliggande termer, som *barns röster*, *inflytande* och *kompetens*. En avslutande diskussion sammanfattar artikeln.

Barns aktörskap

Hur förstår vi barns aktörskap (agency) och påverkan på sin omgivning? Denna fråga behöver ställas i studier om barn och unga, och när begrepp som barns perspektiv och barnperspektiv tillämpas. Det räcker inte med att fastställa att studiens utgångspunkt är att barn är sociala aktörer (social actors), för vad betyder detta egentligen för den specifika undersökningens analyser och de resultat som analyserna ger? Undersöks

barns aktörskap överhuvudtaget i studien, eller är fokus något annat? Vilka underliggande bilder av barnet som aktör framkommer i texter där aktörskap inte definieras, undersöks eller diskuteras?

Berry Mayall (1994) framhöll för decennier sedan vikten av att i studier av barn och barndom beakta både strukturernas inverkan och individens aktörskap (children as social agents). Hon betonar barns begränsningar gentemot vuxna, det vill säga vuxnas makt och företräde att definiera vad barndom och att vara ett barn ska innebära. Hon skriver:

Whilst we may be becoming accustomed to recognizing in theory as well as in practice that children can appropriately be viewed as actors, it is also important to recognize the varying limitations on their actions imposed in different social settings (Mayall, 1994, s. 116).

Mayall kopplar aktörskap till barns *handlingar*:

“... the *activities* of children in relation to and in interaction with adults and the ways in which and the extent to which they *act* to modify the social settings where they live their daily lives” (1994, s. 116, min kursivering).

Det är vanligt, som Mayall, att med aktörskap mena handlingar och därmed undersöka just dessa, och vilket inflytande barnets handlingar (inklusive språk, gester med mera) kan få i en given situation (se t.ex. artikeln av Stoecklin & Fattore, 2018). Jag föreslår dock en annan syn på aktörskap, som inbegriper handlingar men är bredare än studiet av dem, och som är influerat av social relational theory där det dialogiska och interaktionella i människors samspel betonas (Kuczynski & De Mol, 2015). *Aktörskap* blir med denna utgångspunkt något en individ föds med; en person kan inte vara en icke-aktör. Det vill säga oavsett om barnet (eller den vuxne) handlar aktivt eller har reellt inflytande på det som sker, så påverkar hon ständigt sin omgivning och sina sociala relationer. Från födseln interagerar och kommunicerar barnet med dem hon möter och influerar således dessa interaktionella skeenden och processer (Kuczynski & De Mol, 2015).

Resonemanget om aktörskap kan utvecklas vidare. Barnet påverkar andra med sin blotta närvaro (fysisk närvaro såväl som i tanken) genom att vara en kropp som agerar och finns till (Bergnehr, 2008) och genom att vara en (ung) kropp som behöver skydd och omsorg (Bergnehr, 2017; cf., Ruddick, 1989/1995; se även Crossley, 1995). Därför medverkar varje individ både indirekt, genom sitt varande, sin kropp och genom sina handlingar, till att forma sina relationer och sin omvärld. Han eller hon är utsatt för andras påverkan men påverkar i sin tur andra.

Jag föreslår här att aktörskap undersöks med två begrepp: *barns påverkan* och *barns inflytande*, som olika delar i barns aktörskap. *Inflytande* används med fördel när målet är att undersöka om barn (eller person i annan ålder) i en given stund och utifrån en given fråga har inflytande på det som görs och beslutas om. Att *påverka* sin omgivning

är däremot något (ett) barn gör hela tiden, direkt och indirekt i egenskap av att vara en människa i samspel med andra; en individ, en aktör, påverkar alltid (Bergnehr, 2018; Kuczynski & De Mol, 2015).

Barns aktörskap, deras påverkan och inflytande på sin omgivning, är mindre beforskad, teoretiserad och diskuterad än vuxnas påverkan och inflytande på barn. Utveckling och lärande betraktas och undersöks fortfarande ofta som något som sker från vuxen till barn snarare än som relationella dialogiska tvåvägsprocesser (Burman, 2017; Kuczynski & Knafo, 2014). Det går inte att bortse från maktaspekter i relationen mellan barn och vuxen (eller mellan vuxen – vuxen, barn – barn för den delen), men vinsten med att betrakta barn och vuxna som “equally agents with inherent capacities for interpreting messages and acting upon them” (Kuczynski & Knafo, 2014, s. 95), är att barns påverkan och inflytande lyfts fram och kan undersökas. Som Leon Kuczynski och Jan De Mol skriver: “... parents do not exercise or experience power in a way consistent with a model of static asymmetry” (2015, s. 332). Relationen mellan professionell och barn karaktäriseras likväl av förhandling, motstånd och dynamiska maktpositioner där barnet är en aktiv part (Øksnes & Samuelsson, 2017).

Fördelen med att anamma ett aktörsperspektiv där barnet, såväl som den vuxne, betraktas som medskapare och medaktör är att det uppmuntrar studiet av hur barnet och barn påverkar och utövar inflytande i den sociala värld som omger dem. Det är ett aktörsbegrepp som, om det tillämpas, minskar risken att barn positioneras som passiva och maktlösa.

Följande avsnitt undersöker hur barns aktörskap framkommer i forskning som diskuterar begreppen barnperspektiv och barns perspektiv och närliggande termer som barns röster, inflytande och kompetens.

Barnperspektiv och barns perspektiv

Artiklar och böcker som tillämpar och diskuterar begreppen barnperspektiv och barns perspektiv är många. År 2003 utkom *Pedagogisk forskning* med ett specialnummer om begreppen. Studierna i numret ger exempel på olika sätt att tillämpa och ge mening åt barnperspektiv och barns perspektiv. Eva Johansson (2003, s. 42), till exempel, avser *barns perspektiv* vara ”det som visar sig för barnet”, barnets erfarenheter, intentioner och uttryck för mening”. Pedagogens och forskarens uppgift blir här att försöka sätta sig in i barnets livsvärld. I liknande ordalag menar Ingrid Pramling Samuelsson och Sonja Sheridan (2003) att förståelsen för *barns perspektiv* är något som den vuxne bör sträva efter. Det uppnås genom att lyssna på barnen och skapa utrymme för dem att förmedla erfarenheter, tankar, känslor och åsikter. Till exempel menar författarna att om pedagogerna i förskolan förstår barnens perspektiv kan inflytande ges och delaktighet skapas. Det finns likheter här med Dion Sommers bidrag (2003), där han använder begreppet *psykologiskt barnperspektiv*. Med detta menar Sommer att ett barnperspektiv är att försöka förstå barnets upplevelser av sin värld, vilket uppnås genom att observera barnets intentioner så som de framstår

genom barnets handlingar. Sommer betonar intersubjektivitet och barnet som aktiv medskapare av relationer, och kopplar således relationella aspekter till begreppet barnperspektiv. Han framhåller att barnets erfarenheter alltid skapas i interaktion med andra.

Gunilla Halldén (2003) laborerar i sitt bidrag med båda begreppen barnperspektiv och barns perspektiv. Hon kommer dock fram till att *barnperspektiv* är att föredra, och kan räcka, i vetenskapliga sammanhang, eftersom det förenar olika analytiska nivåer. Att inta ett barnperspektiv:

... handlar inte enbart om att studera vad barn gör eller säger att de gör. Det handlar också om att diskutera dessa praktikers konsekvenser för barnens liv. På så sätt blir barnperspektiv inte enbart barns perspektiv, men också en analys av de villkor barn lever under (s. 16–17).

Barnperspektiv, i Halldéns betydelse, inbegriper således mer än att som vuxen försöka förstå barns erfarenheter och åsikter. Här inkluderas analyser av den sociala och kulturella kontext som omger barnet, och hur, till exempel, politiska beslut påverkar barns liv. Barns perspektiv kopplar Halldén till studiet av ”vad barn gör eller säger vad de gör” och här framstår barnet som en aktör i bemärkelsen någon som handlar. Men frågan om hur barn påverkar och utövar inflytande på sin omgivning utvecklas inte. I en senare publikation ifrågasätter Halldén (2009, s. 6) den vetenskapliga användningen av *barnperspektiv*. Hon ställer ”den provocerande frågan om begreppet har blivit så flitigt utnyttjat i olika sammanhang att det inte längre är användbart som analytiskt begrepp”, och menar att begreppet är för oprecist:

Begreppet löper en risk att användas som ett mantra och ett sätt för forskaren att skriva in sig i ett ideologiskt läger. Kanske gör vi bäst i detta läge att undvika begreppet, och i stället med andra ord klargöra vilket kunskapsintresse som styr vår forskning och vilka analytiska begrepp vi använder för att det empiriska materialet ska ge ett kunskapstillskott (2009, s. 19).

Kort efter Halldéns inlägg utkommer Ingrid Pramling Samuelsson, Dion Sommer och Karsten Hundeide (2010) med en bok där de försöker teoretiskt och praktiskt konkretisera barnperspektiv och barns perspektiv. Boken innehåller utförliga resonemang om tidigare forskning om barn och barndom där olika inriktningar jämförs och diskuteras utifrån huruvida de uppfyller kriterierna för det författarna menar vara att inta ett barnperspektiv eller att undersöka barns perspektiv. De definierar begreppen likt följande:

Barnperspektiv riktar de vuxnas uppmärksamhet mot en förståelse av barns uppfattningar, erfarenheter och handlingar i världen. Barnperspektiv skapas således av vuxna som eftersträvar att, medvetet och så realistiskt som möjligt, rekonstruera barns perspektiv, genom exempelvis vetenskapliga koncept avseende barns förståelse av sin egen värld och sina handlingar i den. Detta utesluter alla teorier om barn och barndom som inte bidrar till att hjälpa vuxna att förstå världen ur barnens

synvinkel. (...) *Barns perspektiv* representerar barns egna erfarenheter, uppfattningar och förståelse av sin livsvärld (Pramling Samuelsson m.fl., 2010, s. 42).

Till skillnad från Halldén (2003) menar författarna att mycket av den så kallade barndomssociologiska forskningen inte utgår från ett barnperspektiv. Detta eftersom ett barnperspektiv för Pramling Samuelsson, Sommer och Hundeide (2010) endast är resultatet av vuxnas försök att förstå barnens perspektiv, såsom det kommer till uttryck genom språk och handlingar. Det är bara barn som kan förmedla sina perspektiv, och således betyder barnperspektiv vuxnas förståelse av barnens perspektiv.

I bokens resonemang överlag betonas det intersubjektiva barnet och interaktionen barn – vuxen. Utvecklingspsykologiska rön som visar att barnet från födseln interagerar och kommunicerar med sin omvärld hänvisas till. Med dessa teoretiska utgångspunkter framstår barnet som en aktör och medskapare i sina sociala relationer. Fokus i argumentationen kring och definitionen av barnperspektiv ligger dock på den vuxne och den vuxnes förmåga, och ansvar, att så ”medvetet och så realistiskt som möjligt, rekonstruera barns perspektiv”. Barns perspektiv avgränsas till ”barns egna erfarenheter, uppfattningar och förståelse av sin livsvärld” (Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2010, s. 42). Barnets aktörskap, och hur barnets påverkan och inflytande på vuxna och andra barn kan förstås och undersökas, kommer därmed i skymundan och diskuteras föga. Barnet positioneras på så vis som passivt i interaktionen med vuxna istället för att betraktas och beskrivas som en aktiv medskapande aktör.

Barns röster och inflytande

Barn har rätt att bli lyssnade på – att få sina åsikter hörda. Enligt FN:s barnkonvention, artikel 12, ska barn ges möjlighet att: ”bilda egna åsikter” och få ”rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad” (FN:s barnkonvention, artikel 12). Birgitta Qvarsell (2003) lyfter fram betydelsen av att se barn som informanter, kopplat till denna rättighet; *barns perspektiv* görs synonymt med barns röst i hennes resonemang. Barns perspektiv, barnets röst, det vill säga barnets åsikter och verbala förmedlande av sina erfarenheter, ger vuxenvärlden viktig kunskap. Qvarsell använder barns perspektiv i pluralform, där hon betonar att barn är en heterogen grupp. Olika barns perspektiv behöver undersökas och beaktas.

Peter Moss, Alison Clark och Anne-Trine Kjørholt (2005) använder termen *lyssna på* (*listening*). De knyter ”att lyssna på” till att, som vuxen, förstå barns perspektiv. Men det föreligger risker med att vuxna säger sig ta, och förstå, barns perspektiv. Detta eftersom vuxna – de som utför studierna i forskningsssammanhang – aldrig kan återge neutrala beskrivningar. Det vuxna undersöker, och de tolkningar av barns perspektiv som de gör, formas av politiska agendor och sociokulturellt sammanhang (se även Halldén, 2003; Warming, 2005). Moss, Clark och Kjørholts (2005) resonemang skiljer sig här från Pramling Samuelsson, Sommer och Hundeide (2010), vilka för fram att den vuxne bör försöka rekonstruera barnets perspektiv. Moss, Clark och

Kjørholt lyfter maktdimensionen med att som vuxen säga sig ta och återge barns perspektiv. De pekar på vikten att som forskare ställa sig frågor som: Vilka barn är det som blir representerade (av de vuxna)? Vilka röster är det som kommer till tals och hörs? Leder barns perspektiv, det vill säga informationen från barnen som den vuxne sammanställer, till minskade ojämlikheter i levnadsvillkor mellan barn, eller förstärker det skillnader genom att belysa vissa grupper på bekostnad av andra? Vilka politiska agendor finns bakom de bilder av barn och barndom som produceras av vuxna? Dessa frågor, och problem som kommer med att säga sig vilja ta barns perspektiv, för Moss, Clark och Kjørholt (2005) fram (se också t.ex. Christensen & James, 2000; Harcourt, Perry & Waller, 2011). Risken med att lyssna och att vilja förstå tar dock inte bort behovet av att försöka göra just detta, poängterar författarna:

To say that listening is dangerous does not mean abandoning listening, throwing the baby out with the bath water. Rather it means being prepared to recognise the risks we run when listening, and the impossibility of being free of power and of escaping power relations by somehow being able to stand outside of them. It means being aware of power through thinking critically about the meaning, process and consequences of listening (Moss, Clark & Kjørholt, 2005, s. 12).

Barns röster och barns perspektiv är termer som bör förstås och analyseras i plural. Barn är en heterogen grupp inom vilken det förekommer olikheter och ojämlika villkor. Detta belyser Qvarsell (2003) och Moss, Clark och Kjørholt (2005) i sina resonemang om barns röster, att lyssna på barn och barns perspektiv. Maktaspekter lyfts fram, som till exempel vilka barn det är som blir hörda. Trots detta är barns aktörskap inte något som diskuteras eller studeras. Åter igen framstår bilden av att det är vuxna som genom sina handlingar ger (vissa) barn möjligheten att bli lyssnade på. Barnet positioneras som passivt. Eftersom barns aktörskap inte uttalat undersöks, så diskuteras heller inte barns möjligheter till inflytande eller barns påverkan på sin omgivning. Makt blir såldes något statiskt, som vuxna har.

Konsekvensen blir densamma i Pramling Samuelsson, Sommer och Hundeides (2010) resonemang om barns inflytande. Den vuxnes förmåga att ta ett barnperspektiv, det vill säga att sätta sig in och förstå barns upplevelser och erfarenheter, hänger för dem ihop med barns inflytande. De menar att det är den vuxne, som genom respekt, empati och nyfikenhet är den som möjliggör att barnet får inflytande. Men om barns inflytande är avhängigt den vuxnes förmåga att förstå barnet blir barns inflytande (och aktörskap) helt beroende av den vuxnes förmåga att förstå. Det, menar jag, riskerar att skapa en (om än oönskad) bild av barnet som passivt; makt och påverkan kopplas endast till något vuxna har. När begreppen barnperspektiv, barns perspektiv och barns inflytande tillämpas på detta sätt kommer således barns aktörskap i skymundan.

Hur ser (olika) barns inflytande ut? När och hur tillmäts (olika) barns åsikter och upplevelser betydelse, och får konsekvenser för beslut som tas och det som sker? Ett barnperspektiv som fokuserar barn som informanter och barns rätt att få uttrycka

sina åsikter behöver, menar jag, diskutera aktörskap och makt. Vi behöver undersöka (olika) barns inflytande, hur deras röster och åsikter får betydelse och deras påverkan. Det räcker inte att lyssna på barn, eller att se till så att (olika) barns röster blir hörda. Vi behöver studera hur barn får och tar inflytande – hur barn har makt – i olika sociala situationer, och hur inflytande möjliggörs och begränsas. Ett exempel som problematiserar inflytande är Goodwin och Cekaites (2018) etnografiska undersökning. Den visar att svenska föräldrar genomgående interagerar med sina barn genom att ställa frågor, till exempel ”Ska du gå och lägga dig nu?” I sin retorik indikerar frågorna i sig att barnen har medbestämmanderätt i många av vardagens aktiviteter. I praktiken har de dock föga att säga till om, när det gäller saker som till exempel tandborstning och sovttider. Det betyder inte att barnen inte förhandlar och gör motstånd, och i den meningen påverkar sina föräldrar, men trots frågorna som föräldrarna ställer får barnen egentligen inte vara med och bestämma – de har i vissa frågor inget reellt inflytande. Studien visar härmed att ett retoriskt inflytande, att barn tillfrågas om sin åsikt och får göra sin röst hörd, inte behöver vara detsamma som ett reellt inflytande. Dock påverkar barnet ständigt föräldrarna, och relationen och vardagens bestyr, med sitt motstånd och sin person.

Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) diskuterar begreppen barnperspektiv, barns perspektiv och inflytande i relation till professionell praktik. För forskningen, menar jag, blir det relevant att studera denna praktik, hur barn får och tar möjlighet till inflytande i verksamheter utanför hemmet. Barn vistas stora delar av sin uppväxt i skolan, som i flertalet länder är obligatorisk. Som exempel betonar den svenska skollagen barns rätt till inflytande med liknande formuleringar som dem vi hittar i barnkonventionen:

Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (Skollag 2010:800, 1 kap. 10 §).

Formuleringarna är generella och deras konsekvenser för barns inflytande oklara. För vem bestämmer och beslutar över vilka frågor som rör en viss individ? Och hur bedöms ålder och mognad för viss sorts inflytande? Om vi betraktar barn som aktörer och utgår från att barnet påverkas av och i sin tur påverkar sin sociala omgivning, som i förskola och skola betyder flertalet barn och vuxna, följer också frågor som forskningen bör ställa: Hur påverkar (olika) barn sin omgivning? Hur och när får och tar (olika) barn inflytande, och hur och när får barnets åsikter betydelse i en verksamhet med många barn och vuxna där varierande behov, önskemål och åsikter konkurrerar? Vad som är barns perspektiv, och vilket perspektiv som ska få företräde i en viss situation, förhandlas om i vardagens familjer, förskolor och skolor i de interaktioner som där sker. Barn är i allra högsta grad del i detta förhandlande och interagerande (Kuczynski & De Mol, 2015). Studiet av barns aktörskap blir således av stor vikt för att förstå barns inflytande och påverkan, och de relationer som skapas

och interaktionella processer som sker. Barns aktörskap, menar jag, behöver därför lyftas fram och göras tydligt när begrepp som barnperspektiv och barns perspektiv används.

Barns kompetens

Kompetens är ett begrepp som har använts inom barndomsforskning för att problematisera bilden av barnet som ofärdigt och oförmöget i relation till vuxna. Begreppet för tankarna till agens och aktörskap men detta har också kritiserats. Tillämpningen av barns *kompetens* skiljer sig mellan olika forskare som diskuterar barnperspektiv och barns perspektiv. Sommer (2003) och Pramling Samuelsson, Sommer och Hundeide (2010) bygger sina resonemang på utvecklingspsykologiska rön. De skriver fram kompetens som något medfött: barnet föds med grundläggande förmågor att kommunicera och interagera, det vill säga att göra sig förstått och förstå andra. Barns utveckling och lärande sker alltid i relation till omgivningen. Trots detta blir barns aktörskap i hög grad osynligt i deras definition av barnperspektiv och barns perspektiv.

Kjørholt, Moss och Clark (2005) beskriver också kompetens som relationellt, situerat och kontextberoende. De kritiserar dock synsättet att barn föds med kompetens, eftersom de kopplar den tanken till neoliberal ideologi där individen ofta framställs som rationell, beslutsfattande och den som skapar och formar sitt eget liv. De målar upp två dualistiska beskrivningar, med å ena sidan barnet som sårbart och beroende (och passivt) och å andra sidan barnet som autonomt och kompetent (och aktivt). De menar att betoningen av kompetens och rättigheter kan leda till att barn beskrivs som *för* kompetenta och ansvariga för sina egna liv, och att vuxnas ansvar därmed förminskas (se även Brembeck, Johansson & Kampmann, 2004).

Men det finns alternativa sätt att förstå och begreppsliggöra kompetens, mognad och aktörskap. Det är att betona det som förenar vuxna och barn i att vara människa istället för att konstruera och reproducera föreställningen att barn och vuxna är fundamentalt olika. Barn såväl som vuxna har förmågor och är kompetenta men är samtidigt i ständigt blivande och lärande, under pågående utveckling och förändring, och alltid beroende av andra (Kuczynski & De Mol, 2015). Det betyder inte att kroppsliga och kognitiva skillnader som föreligger mellan barn och vuxna ska ignoreras. Som Halldén (2007) säger:

Om vi accepterar det faktum att det finns ett ömsesidigt beroende mellan oss alla människor följer behovet av att tydliggöra vad detta beroende innebär och hur det yttrar sig. Barn och vuxna är beroende, men detta har olika innebörd (2007, s. 36).

Barn (liksom vuxna) är kompetenta aktörer, men samtidigt sårbara och beroende av sina relationer. Vuxenvärldens ansvar är att skapa trygga sociala och fysiska miljöer för barnen att utvecklas och lära i (Halldén, 2007) och att försöka förstå barnets individuella behov och drivkrafter (Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2010).

Jag vill här lägga till att vuxenvärlden, genom forskning och teoribildning, också har ett ansvar att belysa barns aktörskap – deras inflytande och påverkan – och på så sätt bidra med kunskap om barn som medskapare av vår värld. Det finns många exempel i forskning där barn beskrivs och framställs som kompetenta men samtidigt beroende av andra, som relationella varelser med förmågor men också under utveckling och som aktiva deltagare i kontinuerliga, ömsesidiga omsorgs- och lärprocesser (se t.ex. Bergnehr, 2018, 2017; Cekaite & Bergnehr, 2018; Goodwin & Cekaite, 2018; Halldén, 2007; Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2010). Därför, framhåller jag, finns ingen motsättning i att argumentera för att barnet föds kompetent, och som aktör, och samtidigt framhålla att förmågor är avhängiga sociala situationer och relationer. Kompetens och aktörskap är inte synonyma med oberoende och autonomi utan snarare med omsorg, ömsesidighet och beroende (cf. Noddings, 2013). Därvid föreligger inte någon konflikt i att betona barns aktörskap och kompetens vid tillämpningen av begreppen barnperspektiv och barns perspektiv.

Avslutande diskussion

Barnperspektiv och barns perspektiv är begrepp som frekvent förekommer i forskning liksom i politisk och offentlig diskurs. Begreppens innebörder tas dock ofta för givna, och förståelsen för deras mening uteblir. Trots sin utbredda användning, och kanske just därför, föreligger således ett behov att diskutera och inte minst definiera dessa vanligt förekommande begrepp. Denna artikel bidrar till det. Genom några exempel från vetenskapliga texter diskuteras hur begreppen definieras och hur barns aktörskap synliggörs eller riskerar att osynliggöras.

Artikeln argumenterar för betydelsen av att beakta och belysa barns aktörskap när begrepp som barnperspektiv och barns perspektiv används. Forskning med utgångspunkten att barn är sociala aktörer tenderar trots detta att positionera barn som passiva och utan makt i relation till vuxna. Det räcker inte med att utgå från att barn är sociala aktörer. Barns aktörskap måste ges utrymme och analyseras i sig; sådana studier kan tillföra betydelsefull kunskap om barn och barndom, inte minst om hur barn är medskapare av sin och vår värld. Intressanta frågor att ställa är: Hur påverkar och har (olika) barn inflytande på sin omgivning: föräldrar, syskon, släktingar, andra barn, de pedagoger och andra professionella de möter, politiska beslutsfattare med flera? Och: Vad gör barns aktörskap med de mellanmänskliga möten som sker och med hur samhället förändras? När och hur får och tar (olika) barn inflytande i vissa situationer och hur och när begränsas deras inflytande?

Genom att undersöka *påverkan* och *inflytande* separat, som olika delar av aktörskapet, kan reellt inflytande i vissa situationer studeras separat från hur barn indirekt och direkt påverkar sin omgivning. Barns makt till inflytande, och barns makt genom sin påverkan, blir här något som kan synliggöras. Makt undersöks då som situationsbundet och något som förhandlas om, snarare än som statistiskt och något endast vuxna har och utövar gentemot barn (Kuczynski & De Mol, 2015). Hur makt och företräde

förhandlas om i olika miljöer och sociala situationer, och hur barn likaväl som vuxna påverkar varandra, blir empiriskt intressant att undersöka. När barns makt studeras (se t.ex. studier av barns motstånd, Øksnes & Samuelsson, 2017), framställs barnet som en aktör, en aktör som liksom alla aktörer både påverkar och påverkas av andra, både begränsas och ges möjligheter i att handla och vara, och som i sin tur begränsar och möjliggör andras handlande och varande.

I beaktandet av barns aktörskap, och vid tillämpningen av barnperspektiv och barns perspektiv (se t.ex. Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2010), blir det intressant att undersöka barns *inflytande*, det vill säga hur (olika) barn får reellt inflytande i specifika situationer. Här behövs frågor ställas om inflytande visavi det relationella och mänskliga i att värna om och anpassa sig efter andra, det vill säga att låta och acceptera att andra får inflytande på bekostnad av mig själv. En individs rätt att få sin åsikt beaktad kan innebära att inflytande tas eller ges på någon annans bekostnad. Är det ens möjligt, till exempel i förskolor och skolor, att hela tiden tillmäta samtliga barns perspektiv eller åsikter betydelse? Säkerligen uppstår ständigt situationer där barn, och personal, upplever att deras åsikter och behov tillmäts mindre betydelse än andras. Utifrån etiska, moraliska och solidariska principer kan det vara riktigt att det blir så. Eller inte. Hur kan vi förstå dessa processer i och genom forskning? Det tycks vara av stor betydelse att kontinuerligt undersöka (olika) barns (och vuxnas) inflytande, men också att våga ställa kritiska frågor: Är inflytande alltid eftersträvansvärt eller ens möjligt (för alla barn eller vuxna i en given situation)?

Den definition av aktörskap som tillämpas här (se t.ex. Halldén, 2007; Kuczynski & De Mol, 2015) pekar på det som förenar barn och vuxna i att vara människor i varande (här och nu) och blivande (i ständig förändring). Som människa, barn liksom vuxen, är vi autonoma varelser beroende av andra, vi utövar makt och får makt utövad över oss. Kritik har framförts mot att begrepp som kompetens och aktör betonar barns ansvar och autonomi på bekostnad av beroende och sårbarhet (Brembeck, Johansson & Kampmann, 2004; Kjørholt, Moss & Clark, 2005). Jag menar att det inte finns någon motsättning i att betrakta barnet som aktör och samtidigt framhålla att aktörskapet formas i sociala situationer och relationer. Risken förefaller större att barns aktörskap förbises, och att barn positioneras som passiva icke-aktörer också när begrepp som barnperspektiv och barns perspektiv används. Det riskerar i sig att kunskap om barns aktörskap osynliggörs, och att frågor om barns inflytande och påverkan inte ställs.

Föreliggande artikel ger exempel på olika sätt att definiera begreppen barnperspektiv och barns perspektiv. Vissa har föreslagit att begreppen inte längre fungerar som vetenskapliga verktyg men kan vara användbara i den politiska diskursen (Halldén, 2009). Andra gör försök att avgränsa begreppen för att göra dem tillämpbara både för praktik och forskning (t.ex. Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2010). Den gemensamma hållningen som framkommer är dock att begreppen behöver avgränsas och definieras för att bli fruktbara att tillämpa. Här argumenterar jag också för att begreppen används tillsammans med ett uttalat aktörskapsbegrepp. På så vis

möjliggörs andra, kanske nya, frågor att beforska, med förhoppningsvis kunskapstillskott som följd (se t.ex. Bergnehr, 2018).

Diskussionen i denna artikel utgår i huvudsak från forskningstexter producerade av nordiska barn- och barndomsforskare. Intressant är självklart att även undersöka och belysa hur begrepp som barnperspektiv, barns perspektiv, barns inflytande, barns kompetens och inte minst barns aktörskap definieras och tillämpas (eller inte tillämpas) i andra nationella sammanhang samt i pedagogisk och social praktik. Vidare blir det viktigt att ställa frågor om vilka konsekvenser olika definitioner och tillämpningar kan få för mötet mellan barn – vuxen, på organiseringen av professionell verksamhet och för barns vardagsliv och levnadsvillkor. Många frågor går att ställa och behöver ställas. Förhoppningsvis bidrar denna artikel till fortsatt reflektion och diskussion.

Författarbiografi

Disa Bergnehr är professor i pedagogiskt arbete med inriktning barns och ungas utveckling och lärande, Högskolan i Borås, och universitetslektor i socialt arbete, Jönköping University.

Finansiering

Detta arbete har delvis finansierats av Forskningsrådet för arbetsliv, hälsa och välfärd (Forte), projektnummer 2015-00581.

Referenser

- Bergnehr, D. (2008). *Timing parenthood: Independence, family and ideals of life*. (Diss.) Linköping: Linköpings universitet.
- Bergnehr, D. (2017). Omsorg för dagen och fostran för en framtid: Irakiska mödrars strategier för att skapa tillhörighet i Sverige. *Sociologisk forskning*, Nr 1–2, 51–68.
- Bergnehr, D. (2018). Children's influence on wellbeing and acculturative stress in refugee families. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 13:sup1, 1564517, DOI: 10.1080/17482631.2018.1564517.
- Brembeck, H., Johansson, B., & Kampmann, J. (2004). *Beyond the competent child: Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Frederiksberg: Roskilde University Press.
- Burman, E. (2017). *Deconstructing developmental psychology. Third edition*. London: Routledge.
- Cekaite, A., & Bergnehr, D. (2018). Affectionate touch and care: Embodied intimacy, compassion and control in early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*. DOI: 10.1080/1350293X.2018.1533710.
- Christensen, P., & James, A. (2000). *Research with children: Perspectives and practices*. New York: Routledge.
- Crossley, N. (1995). Merleau-Ponty, the elusive body and carnal sociology. *Body & Society*, 1, 43–63.
- FN:s barnkonvention. UNICEF. <https://unicef.se/barnkonventionen>.
- Goodwin, M. H., & Cekaite, A. (2018). *Embodied family choreography: Practices of control, care, and mundane creativity*. New York/London: Routledge.
- Halldén, G. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning*, 8(1–2), 12–23.
- Halldén, G. (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlssons.
- Halldén, G. (2009). Barnperspektiv: Ett ideologiskt laddat begrepp och oprecist som analytiskt verktyg. *Locus*, 21(3–4), 4–20.

Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap – en begreppsdiskussion

- Harcourt, D., Perry, B., & Waller, T. (2011). *Researching young children's perspectives: Debating the ethics and dilemmas of educational research with children*. London/New York: Routledge.
- Johansson, E. (2003). Att närma sig barns perspektiv. Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. *Pedagogisk forskning*, 8(1–2), 42–57.
- Kjørholt, A. T., Moss, P., & Clark, A. (2005). Beyond listening: Future prospects. I A. Clark, A. T. Kjørholt & P. Moss (eds.), *Beyond listening: Children's perspectives on early childhood services* (pp. 175–187). Bristol: The Policy Press.
- Kuczynski, L., & De Mol, J. (2015). Dialectical models of socialization. I W. F. Overton, & P. C. M. Molenaar (eds.), *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*. 7th edition (pp. 326–368). Hoboken, NJ: Wiley.
- Kuczynski, L., & Knafo, A. (2014). Innovation and continuity in socialization, internalization and acculturation. I M. Killen, & J. G. Smetana (eds.), *Handbook of moral development*. 2nd edition (pp. 93–112). New York: Psychology Press.
- Mayall, B. (1994). Children in action at home and school. I B. Mayall (ed.), *Children's childhoods observed and experienced* (pp. 114–127). London/Washington D.C: The Falmer Press.
- Moss, P., Clark, A., & Kjørholt, A. T. (2005). Introduction. I A. Clark, A. T. Kjørholt & P. Moss (eds.), *Beyond listening: Children's perspectives on early childhood services* (pp. 1–16). Bristol: The Policy Press.
- Noddings, N. (2013). *Caring: A relational approach to ethics and moral education*. Second edition, updated. Berkeley: University of California Press.
- Pramling Samuelsson, I., & Sheridan, S. (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk forskning*, 8(1–2), 70–84.
- Pramling Samuelsson, I., Sommer, D., & Hundeide, K. (2010). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Qvarsell, B. (2003). Barns perspektiv och mänskliga rättigheter. Godhetsmaximering eller kunskapsbildning? *Pedagogisk forskning*, 8(1–2), 101–113.
- Ruddick, S. (1989/1995). *Maternal thinking: Toward a politics of peace*. Boston: Beacon Press.
- Skollag (2010:800).
- Sommer, D. (2003). Børnesyn i utviklingspsykologien Er et børneperspektiv muligt? *Pedagogisk forskning*, 8(1–2), 85–100.
- Stoecklin, D., & Fattore, T. (2018). Children's multidimensional agency: Insights into the structuration of choice. *Childhood*, 25(1), 47–62.
- Warming, H. (2005). Participant observation: A way to learn about children's perspectives. I A. Clark, A. T. Kjørholt & P. Moss (eds.), *Beyond listening: Children's perspectives on early childhood services* (pp. 51–70). Bristol: The Policy Press.
- Øksnes, M. & Samuelsson, M. (2017). *Barndom i barnehage. Motstand*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.